

Handler, Andrija

(Prisika/Peresznye, Zbirka sakralne umjetnosti Hrvata u Mađarskoj, Mađarska)

PRILOZI BIOGRAFIJI MARIJE JURIĆ ZAGORKE

Abstract:

The various academic works, in addition to printed and internet articles, are often filled with contradictive data regarding the life of the famous Croatian writer and journalist Marija Jurić Zagorka. These inaccuracies usually concern her youth, as well as the failed marriage between her and her Hungarian husband. In my work, I will try to clarify the aforementioned period based on the documents of the divorce proceedings.

Keywords: Marija Jurić Zagorka, croatian female journalist, croatian writer, biographical information

Čitajući razna biografska djela te enciklopedijske i internetske natuknice o životu poznate novinarkе i spisateljice Marije Jurić Zagorkе, nailazimo na više kontroverznih podataka u vezi njezina životnog puta. Naročito se to odnosi na godine mladosti, odnosno na detalje neuspjela braka. *1891. protiv svoje volje udaje se za mađarskog željezničarskog činovnika. Potom odlazi u Mađarsku, odakle nakon samo tri godine... bježi prvo ujaku u Srijemsku Mitrovicu, a zatim u Zagreb.¹ Zagorka je 1892. ... napustila Hrvatsku. Vratit će se definitivno tek 1895., nakon upravo nevjerojatne bračne avanture.²*

Ove netočnosti proizlaze iz više razloga. Kao prvo i najvažnije, Zagorka je svoje memoarske zapise napisala relativno kasno, tek sredinom 20. stoljeća, blizu svoje osamdesete godine, kada se već nije mogla točno sjetiti onoga što se dogodilo prije 60 godina. Kao drugo, nije nikada točno navela datum rođenja i zbog tog je teško rekonstruirati neke važnije stanice u njezinu životu. Pomalo čudno, ali točan datum, 2. ožujka 1873., utvrđen je tek 2006. godine preko matičnih knjiga rođenih i krštenih.³ Kao treće, spisateljica je svoj lik uplela i u roman autobiografskoga karaktera *Kamen na cesti*, zbog čega danas, kako piše Ivo Hergešić, „*granice između hvalospjeva i pamfleta, pijeteta i klevete, jeftine anegdote i historijske istine nije lako razgraničiti*“.⁴

¹Nemec et. al., 2000. 316.

²Lasić, 1986. 44.

³Jakobović Fribec, 2006.

⁴Hergešić 1979. 12.

U ovom radu fokusirao sam se samo na događaje, činjenice i datume koje sam iščitao iz dokumenata tijekom svojih istraživanja. Pregled obuhvaća razdoblje kada je Marija Jurić Zagorka bila u braku s ugarskim državljaninom, od vjenčanja do raskida braka na sudu.

Na pisanje članka potaknulo me obilježavanje 150. obljetnice rođenja Marije Jurić Zagorka, ali i to jer sam htio detaljnije istražiti spomenuto razdoblje njezina života. U stručnoj literaturi navodi se da su Zagorka i njezin suprug tada živjeli u zapadnoj Ugarskoj, u gradu Szombathelyu. Glavni izvor istraživanja bio je Županijski arhiv županije Vas (Magyar Országos Levéltár Vas Vármegyei Levéltára), gdje sam pronašao dokumente o razvodu bračnog para na temelju kojih se mogu razjasniti neke dvojbe u biografiji.

Suprug Endre Mátray

Lajoš Nađ – suprug Mađar u romanu *Kamen na cesti* – u stvarnom životu bio je Endre Mátray, na hrvatskom Andrija Matray. Ime Endre i András u Mađarskoj se od 15. stoljeća počelo koristiti u oba oblika. U povijesnim tekstovima i ugarski kraljevi pod imenom Andrija ponekad se pojavljuju kao András, a ponekad kao Endre. Zato je danas teže odrediti točno ime pod kojim je upisan u matičnu knjigu krštenih ili rođenih, jer su se i za života nerijetko koristile obje varijante za istu osobu. Mjesto i datum rođenja nisam uspio pronaći u matičnim knjigama u arhivima, ali pronašao sam podatke u matičnim knjigama umrlih u kojima se navodi da je umro u Szombathelyu 12. srpnja 1921. godine u 63. godini. Nije stoga teško izračunati da je rođen 1858. godine. Taj podatak važan je zato što se u hrvatskoj stručnoj literaturi nailazi na neujednačene podatke o razlici u godinama između bračnoga para. Prema gore navedenim datumima, razlika između supružnika bila je 18 godina. Iako mjesto rođenja nije navedeno, sve upućuje na to da se i rodio u Szombathelyu. U dokumentu je pored imena roditelja navedeno ime supruge, što također upućuje na to da se nakon razvoda od Marije Jurić ponovo oženio.

Mladi inženjer Mađarskih željeznica brzo je napredovao na činovničkoj ljestvici te je krajem 1880-ih godina postao šef postaje u Zaboku. U ono vrijeme bilo je to iznimno cijenjeno činovničko mjesto, pa je bio i poželjan muž i zet za svaku ugledniju obitelj u Ugarskoj i u Hrvatskoj.

Novi dom

Marija Jurić i Endre Mátray vjenčali su se 1890. u Sv. Križu Začretju. Ubrzo nakon toga premješten je u gradić u zapadnoj Ugarskoj. Kako Stanko Lasić navede u svom radu, Zagorka jedino u *Ilustriranom vjesniku* (1952/341: 15) spominje grad Szombathely, kamo su se odselili iz Hrvatske.⁵ Od tada se uglavnom svugdje u biografijama preuzima taj podatak. Spisateljica u autobiografskom romanu *Kamen na cesti* također spominje gradić na zapadu Ugarske, ali ne navodi njegovo ime.

⁵Lasić, 1986. 44.

Budući da je u Szombathelyu bio u ono vrijeme centralni kolodvor za zapadnu regiju, moguće je da je Matray „promaknut i premješten na veliku upravu u Mađarskoj“ (Kamen na cesti: 126), ali samo kao činovnik te centralne uprave, a bračni par je počeo svoj novi život u drugom gradiću pod imenom Gyanafalva (danas: Jennesdorf, Austrija). Linija Szombathely-Gyanafalva, koju je izgradilo austrijsko-mađarsko društvo Zapadnougarske željeznice 1882. godine,⁶ bila je relativno moderna linija pa se može pretpostaviti da su uvjeti stanovanja visokih željezničkih službenika bili dobri. Zagorka u svom romanu spominje grad od 50.000 stanovnika (Kamen na cesti: 154), no činjenica je da je bila riječ o malome mjestu, sa samo 2000 stanovnika, a ako je točno da su neko vrijeme živjeli u Szombathelyu, ni tada brojka iz njezina djela nije pouzdana jer je u gradu živjelo 15.000 stanovnika. Nasuprot autobiografskim tekstovima i dosadašnjim biografskim radovima, iz sudskih dokumenata može se zaključiti da je bračni par 1892. godine živio u Gyanafalvi/Jennesdorfu.

Brakorazvodna parnica

Dokumenti o razvodu braka nalaze se u Županijskom arhivu županije Vas (Magyar Országos Levéltár Vas Vármegyei Levéltára) pod istim brojem za cijeli proces (VaVL). Osim ovog dosjea nisam pronašao druge dokumente u županijskom arhivu. Prema mjestu prebivališta sud u Szombathelyu bio je nadležan i za Szombathely i za Gyanafalvu, pa ako postoje još kakvi dokumenti, moraju biti pohranjeni ondje.

Dosadašnji biografski podaci o razvodu također su proturječni. Lasić na primjer kaže da se definitivno vratila u domovinu 1895.,⁷ odnosno najčešće se spominje da su u braku bili 4 godine. Dokumenti upućuju na druge činjenice: službeno su bili muž i žena više od četiri godine.

Parnica se vodila na tri stupnja, u tri različita grada i relativno je kratko trajala. U svom radu neću prevoditi dokumente u cijelosti, samo ću navesti najvažnije datume i činjenice u sažetku sudskih obrazloženja. U daljnjem tekstu neću koristiti izraze tužitelj i optuženica, nego ću se koristiti inicijalima: Marija Jurić (MJ) i Endre Mátray (EM).

Kraljevski sud (Prvi stupanj)

Početak parnice: 23. 9. 1889., izricanje presude: 15. 12. 1900.

Tužitelj: Endre Mátray (Gyanafalva), odvjetnik: Ödön Viola

Optuženica: Marija Jurić (Zagreb), odvjetnik: Arnold Rosenberg

Presuda: Optuženica je kriva jer je namjerno i bez opravdanih razloga napustila tužitelja. Zbog toga sud konačno raskida brak sklopljen 14. 9. 1890. Sud odbija protutužbu optuženice.

⁶Fenyvesi – Stangl, 2017.

⁷Lasić, 1986. 45.

Izvadak iz obrazloženja: EM traži raskid braka zato što ga je MJ u rujnu 1897. godine napustila. EM je 14. svibnja 1898. zatražio sudski nalog da se MJ vrati u brak, ali ona se unatoč sudskom nalogu nije vratila.⁸ MJ je izjavila da je imala opravdane razloge za to, navodeći da se EM grubo i neprimjereno ponašao prema njoj, odnosno da je bio u ljubavnoj vezi s gospođom Erzsébet Neuporn. Zbog toga je MJ pokrenula protutužbu da se dokaže da je EM kriv i da joj treba plaćati alimentaciju.

Budući da je EM zaniijekao iskaze MJ, morala je dokazati svoje tvrdnje te su na saslušanje pozvani svjedoci Mátray Gyula, Mátray Gyuláné, Mátray Ilka, özv. Ungvári Ella, Vess József, Ober József, Weinberger Sándor, Weinberger Róza, dr. Zlatner Nándor, Czink Aladár. Oni, međutim, nisu potvrdili niti grubo ponašanje niti ljubavnu vezu s Erzsébetom Neuporn. Izjave roditelja Jánosa Jurića i Jozefine Jurić sud nije uzeo u obzir zbog rodbinske veze. Jedino je svjedočenje sluškinja Teréz Pazsameta i Amalije Plecskó bilo na strani MJ, koje su izjavile da se prije osam godina, 1892. i 1893., u stanu u Gyanafalvi EM grubo i sirovo ponašao prema MJ.

Prema suglasnoj izjavi, bračni drugovi su već 1896. pola godine živjeli odvojeno, no zatim su se pomirili i ponovo živjeli zajedno do rujna 1897. godine. Zbog navedenih razloga sud ne smatra opravdanim uzeti u obzir događanja prije osam godina.

Zbog gore navedenih razloga sud prema zakonu br. 1894. XXXXI. 77§ brak raskida, a MJ proglašava krivom.

Kraljevski sudbeni stol (drugi stupanj)

Parnica i izricanje presude: 29. 1. 1901.

Tužitelj: Endre Mátray (Gyanafalva), odvjetnik: Ödön Viola

Optuženica: Marija Jurić (Zagreb), odvjetnik: Arnold Rosenberg

Presuda: Sud dio presude prvog stupnja o raskidu braka mijenja, ujedno odbacujući tužbu tužitelja. Dio presude o zahtjevu za alimentaciju, što ga je podnijela optuženica, sa sudskim i odvjetničkim troškovima nije se mijenjao.

Izvadak iz obrazloženja: EM je prema zakonu br. 1894. XXXXI. 77§ tražio raskid braka jer ga je MJ u rujnu 1897. bez opravdanih razloga napustila i nije uspostavila životnu zajednicu do određenog roka unatoč sudskom nalogu (br. 5696/1898).

MJ kao opravdanje navodi da se EM prema njoj grubo ponašao te da je bio u ljubavnoj vezi s drugom ženom. Teréz Pazsameta u svjedočenju je izjavila da se EM već 1892./93. grubo i sirovo ponašao prema MJ, a svjedočenje Ivana i Jozefine Jurić dokazalo je da se EM i nakon toga grubo ponašao prema MJ, čak ju je ponekad i fizički zlostavljao. MJ se potužila zbog toga roditeljima i rekla im je da razmišlja o samoubojstvu.

Isti svjedoci izjavili su da je MJ često bila izložena oskudici jer joj je EM za cjelokupni izdatak kuće davao samo 20 forinta mjesečno. MJ s tom svotom nije

⁸ Vjerojatno je taj sudski nalog dokument koji se u stručnoj literaturi i u autobiografskim tekstovima spominje kao policijska tjeratica.

mogla održavati kućanstvo, zato je često otkidala od usta, dok je EM zahtijevao normalnu prehranu.

Osim gore navedenih, Jozefina Jurić tvrdila je da je u Gyanafalvi, gdje su stranke od kraja studenog 1896. do kraja rujna 1897. zadnji put živjele zajedno, EM bio u prisnoj vezi s Erzsébetom Neuporn. To je potvrdila u svjedočenju i Arthurné Unghváry.

Prema navedenim dokazima može se zaključiti da je do prestanka životne zajednice došlo prvenstveno zbog ponašanja EM-a i zato je MJ imala opravdane razloge da napusti svog muža. Zbog toga sud odbija tužbu EM-a.

Kraljevska kurija (treći stupanj)

Parnica i izricanje presude: 8. 5. 1901.

Tužitelj: Endre Mátray (Gyanafalva), odvjetnik: Ödön Viola

Optuženica: Marija Jurić (Zagreb), odvjetnik: Arnold Rosenberg

Presuda: Sud presudu drugog stupnja izmjenjuje i na snazi ostavlja presudu prvog stupnja.

Izvadak iz obrazloženja: MJ se branila time da životnu zajednicu nije ponovo uspostavila do zadanog roka jer se EM za vrijeme zajedničkog života grubo odnosio prema njoj, odnosno bio je u ljubavnom odnosu s drugom ženom. To su potvrdile i izjave svjedokinje Teréz Pazsameta, odnosno svjedočenja roditelja MJ, a sve je potkrijepljeno privatnim pismima MJ iz tog razdoblja.

Nasuprot ovim podatcima, svjedoci Gyula Mátray i njegova supruga, na koje se MJ pozivala, jednoglasno su tvrdili da upravo zbog njezine čudne naklonosti prema drugim stvarima MJ nije bila u stanju voditi brigu o kućanstvu. Nadalje, nije se mogla snalaziti u suprugovu skromnom načinu života, što je njega često uzrujavalo. Čak je i sama napisala u pismu da ako ona udovoljava muževim kriterijima, u tom slučaju vlada dobar odnos među njima.

Tužba koja se oslanjala na činjenice iz 1892./93. prekinuta je prema zakonu br. 1899. XXXI. 88§, jer je protutužba predana tek u travnju 1899. godine. Iz svjedočenja roditelja i iz njezinih pisama može se utvrditi da je MJ i prije znala za ljubavni odnos EM-a i Erzsébeta Neuporn. Godine 1896. odselila se od supruga, a nakon pola godine se vratila i ostala uz njega sve do rujna 1897., po čemu se može utvrditi da mu je oprostila.

Prema gore navedenim činjenicama, za vrijeme parnice nije dokazano da je ponašanje EM-a dovelo do toga da MJ nezakonito napusti brak. Čak je i Erzsébeta Neuporn napustila kuću u Gyanafalvi dva mjeseca prije nego što je MJ otišla. Zbog toga se mijenja presuda drugog stupnja i ostaje na snazi presuda prvog stupnja.

Čitajući sudske dokumente, dva podatka ni jednom se ne javljaju u njima, a u raznim biografskim i autobiografskim tekstovima zauzimaju važno mjesto: bijeg iz muževe kuće u Ugarskoj u odjeći sluškinje i nakon toga kao posljedica prisilno zatvaranje Marije Jurić u bolnicu.

Kronološki pregled događanja

1890. (14. rujna) vjenčali su se Marija Jurić i Endre (Andrija) Mátray u crkvi Sv. Križa u Začretju.
1892. Endre Mátray je šef željezničke stanice Gyanafalva (danas: Jennersdorf, Austrija).
1896. Marija Jurić Zagorka prvi put napušta kuću u Gyanafalvi (pola godine žive odvojeno).
1896. studeni – 1897. rujan, pomire se i opet su zajedno.
1897. u srpnju „ljubavnica“ Erzsébet Neuporn napušta kuću u Gyanafalvi.
1897. krajem rujna Marija Jurić Zagorka ponovo bježi iz kuće u Gyanafalvi.
1898. Endre Mátray 14. svibnja podnosi sudski nalog da se Marija Jurić vrati u brak.
1898. (23. rujna) počinje parnica prvog stupnja.
1899. (10. travnja) protutužba Marije Jurić.
1900. (15. prosinca) presuda prvog stupnja.
1901. (29. siječnja) presuda drugog stupnja.
1901. (8. svibnja) presuda trećeg stupnja.

LITERATURA

- FENYVESI, Béla – STANGL Imre László (2017)
A területi igazgatóságok bemutatása (1. rész) – Szombathely. In: Sínek világa 2017/2., a MÁV folyóirata
- HERGEŠIĆ, Ivo (1979)
Predgovor. In: Marija Jurić Zagorka, Tajna Krvavog mosta. In: Stvarnost, 7-38., Zagreb.
- N.N.
Iz Zagorkinih memoara. In: Ilustrirani vjesnik, br. 341, Zagreb, 15. 3. 1952.
- JAKOBOVIĆ FRIBEC, Slavica (2006)
Zagorka – protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. In: Republika 6/2006, 14-24., Zagreb
- JURIĆ ZAGORKA, Marija (1953)
Kako je bilo. Biblioteka memoari naših savremenika. Beograd.
- LASIĆ, Stanko (1986)
Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910). Uvod u monografiju. Zagreb.
- NEMEC, Krešimir – FALIŠEVAC, Dunja – NOVAKOVIĆ, Darko (2000)
Leksikon hrvatskih pisaca. Zagreb.

Izvor

- VaVL-VII.1.c-II.124/1898. sz. (VaVL) Szombathelyi törvényszék polgári perek. Magyar Országos Levéltár Vas Vármegyei Levéltára.